

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Tożsamość jednostki w słowackiej prozie naturyzmu

Author: Marta Buczek

Citation style: Buczek Marta. (2017). Tożsamość jednostki w słowackiej prozie naturyzmu. W: K. Majdzik. J. Zarek (red.), "Tożsamość Słowian zachodnich i południowych w świetle XX-wiecznych dyskusji i polemik. T. 1, Konteksty filologiczne i kulturoznawcze" (s. 247-262). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Tożsamość jednostki w słowackiej prozie naturyzmu

Żaden prąd literacki w słowackim procesie historycznoliterackim nie wzbudził takiego fermentu wśród krytyki literackiej jak naturyzm (sł. *naturismus*), będący węższym nurtem słowackiej prozy liryzowanej¹, która rozwijała się w Słowacji w latach 30. i 40. XX wieku. W dobie otwartego i świadomego kształtowania się słowackiej świadomości narodowej, szerokich dyskusji na temat pochodzenia narodowości słowackiej, poszukiwania tożsamości narodowej Słowaków literatura ta wzbudzała liczne kontrowersje, szczególnie w okresie jej powstawania. Życie literackie na Słowacji lat międzywojennych tworzyło bogaty i złożony obraz związany z intensywnym i dynamicznym rozwojem kultury oraz literatury. Na jego kształt wpływali wówczas zarówno pisarze starszego pokolenia (przedstawiciele „drugiej fali” realizmu, broniący orientacji narodowej w twórczości artystycznej, postrzegający ją jako najważniejszy środek pobudzania świadomości narodowej), jak i reprezentanci słowackiej moderny (sł. *Slovenská moderna*), a także młode pokolenie, sięgające do nowych form artystycznych i eksperymentalnych tendencji (ekspresjonizm, impresjonizm, poetyzm, neosymbolizm, witalizm, koncepcja literatury proletariackiej), przeciwstawiające się konserwatywnemu środowisku z Martina (tzw. *Tretia literárna generácia*, skupiona wokół czasopisma „Postup”).

---

¹ Proza liryzowana to swoiste dla literatury słowackiej, konkretne, historycznie i czasowo ograniczone zjawisko, które można uznać za niezależny prąd literacki. W drugiej połowie lat 30. z kręgu pisarzy bliskich liryzowanej prozie wyodrębniła się grupa oznaczona przez krytyków literackich jako naturyści (sł. *naturisti*). Por. O. ČEPAN: *Kontúry naturizmu*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1977.

W połowie lat 20. XX wieku słowaccy pisarze nawiązywali rozległe kontakty z przedstawicielami innych kultur, które określiły obraz życia literackiego w następnych latach. Kolejna dekada (lata 30.), niosąca zagrożenie ze strony faszyzmu, stanowiła dla literatury zupełnie nowy rozdział. Właśnie wtedy osłabieniu uległa socjalna orientacja literatury, a na plan pierwszy wysunęły się surrealizm (słowacki nadrealizm), katolicka moderna i naturyzm, które przetrwały aż do końca lat 40. minionego wieku². Ideowy kryzys lat 30., próżnia, jaka wytworzyła się w latach dobowego sceptycyzmu i pasywności, wypełniona została wystąpieniami generacji pisarzy urodzonych około 1910 roku, wychowanych w nowym, wolnym kraju i przede wszystkim wymykających się „systemowi”. Jak podkreślał słowacki poeta, a równocześnie polityk oraz publicysta Ladislav Novomeský: „Ročník 1910, dvadsať až dvadsaťpäťroční stoja s utajovanou zlobou, bezradní pred svojou budúcnosťou viac beznádejnou, než akú mali ich nedávni predchodcovia”³.

Pierwsze wystąpienia młodych przedstawicielei prozy naturyzmu, do których zalicza się Ludo Ondrejova (1901–1962), Dobroslava Chrobáka (1907–1951), Margitę Figuli (1909–1995), Františka Švantnera (1912–1950) czy Hanę Zelinovą (1914–2004), spotkały się w okresie międzywojennym ze szczególną falą krytyki: wytykano im przede wszystkim bezideowość, pasywność oraz brak zaangażowania. Wspomniany już Novomeský, broniąc przedstawicielei nurtu, pisał: „Popľúvajú, urážajú a ponižujú [...] ideály [...]. Degradovali ich na bezcharakterné a nemysliace stádo, z ktorého budú vyberať pretoriánov perom ozbrojených, alebo im uštedria posledný kopanec”⁴.

Literatura ta, ironicznie nazywana literaturą anielskich ziemi (sł. *literatúra anjelských zemí*)⁵, wywołała burzliwą dyskusję. W swoich tekstach krytycznych Jozef Felix perorował:

² Por. A. MAŠKOVÁ: *Slovenský naturizmus v časopriestore*. Prel. H. KUBIŠOVÁ. Bratislava, Spolok slovenských spisovateľov, 2009.

³ „ročník 1910, dwudziesto- i dwudziestopięcioletni stają z ukrytą niechęcią, bezradni wobec swojej przyszłości beznadziejnej jeszcze bardziej niż było to dane ich poprzednikom”. L. NOVOMESKÝ: *Ročník 1910*. „Dav” 1931, roč. 4, č. 2. Cyt. za: O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 59 (tłum. – M.B.).

⁴ „Opluwają, urażają i poniżają [...] ideály [...]. Zdegradowano ich do pozbawionego charakteru, niemyślącego stada, z którego wybierać będą uzbrojonych w pióro pretorian lub zadadzą im cios ostateczny”. Ibidem (tłum. – M.B.).

⁵ Pojęcie wprowadzone przez J. Felixa w ostrej krytyce powieści Hany Zelinovej *Anjelská zem* (1946). Por. J. FELIX: *O nové cesty v próze alebo problém „anjelských zemí” v našej literatúre*. „Elán” 1946, roč. 16, č. 3–4. Por. także S. ŠMATLÁK: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava, Národné literárne centrum, 1999, s. 525.

o čo tu vlastne ide? O cestu prozaika ku skutočnosti, o novú syntézu myšlienky a štýlu, o uvedenie si určitej povinnosti voči nám, čitateľom, ktorí od slovesného umelca žiadajú čosi viac než hru obraznosti a chvíľkového dojmania „anjelskými krajinami”. Od prózy – dnes ešte viac než od poézie – žiadame hlbší pohľad do života, než aký sami stihneme vrhnúť⁶.

W lirycznej retoryce prozy naturyzmu Jozef Felix doszukiwał się duchowego kryzysu, znaku rozkładu ludzkiej integralności i osobowości autorów⁷. Inny krytyk, Andrej Mráz, pisząc o międzywojennej słowackiej literaturze, podlegającej ideowemu naciskowi odzwierciedlania naiwnej tematyki wiejskiej, podkreślał równocześnie aspekt jej nieprzygotowania do wyjaśniania i zgłębiania skomplikowanych problemów życiowych czy stanów indywidualnych oraz kolektywnych kryzysów narodu słowackiego⁸. Krytyk zwracał uwagę na fakt, że „Predimenzovanie literárnosti má nebezpečné úskalie. Vytrháva dielo z jeho koreňov, posunuje do vzduchoprázdna, zjednostráňuje a zovšeobecňuje ho”⁹.

Literackiemu unikowi w kierunku prozy regionalnej, odwrotowi od cywilizacji, „inwazji liryizmu do prózy”, jak określił ten nurt badacz zjawiska – Oskar Čepan¹⁰, poświęcili swoje uwagi prawie wszyscy ówczesni krytycy i literaturoznawcy – oprócz wymienionego Jozefa Felixa, również pozytywnie wartościujący dzieła naturystów Michal Chorváth¹¹,

⁶ „O co tu właściwie chodzi? O drogę prozaika do rzeczywistości, o nową syntezę myśli i stylu, o uświadomienie sobie szczególnej powinności wobec nas, czytelników, którzy od artysty słowa żądają czegoś więcej niż gry obrazowości i chwilowego wzruszenia »anielskimi krajinami«. Od prózy – dzisiaj jeszcze więcej niż od poezji – żądamy głębszego spojrzenia w życie, niż sami jesteśmy w stanie osiągnąć”. J. FELIX: *O nové cesty v próze...*, č. 3–4; IDEM: *Harlekýn sklonený nad vodou*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1965, s. 184 (tłum. – M.B.).

⁷ Por. J. FELIX: *Závislosť Chrobákových literárnych prác od cudzích vzorov*. „Slovenské pohľady” 1938, roč. 54, č. 2; IDEM: *Sila a slabosť slova*. „Elán” 1942, roč. 12, č. 7, s. 1–2; IDEM: *O nové cesty v próze...*; IDEM: *Harlekýn...*, s. 165–173. Por. także O. ČEPAN: *K periodizácii tzv. lyrizovanej prózy (ornamentalisti, lyrizátori, naturisti a sujetovi básnici)*. W: IDEM: *Literárne dejiny a literárna veda. Vyber z diela Oskára Čepana. Zväzok III*. Bratislava, Veda, Vydavateľstvo SAV, 2002, s. 22.

⁸ Por. A. MRÁZ: *Ludo Ondrejov: Zbojnícka mladost'*. „Slovenské pohľady” 1937, roč. 53, č. 3, s. 183–184.

⁹ „Z przewartościowaniem literackości wiąże się niebezpieczne ograniczenie. Odrywa dzieło od jego korzeni, przesuwa w próżnię, czyni je jednowymiarowym i uogólnionym”. Ibidem (tłum. – M.B.).

¹⁰ O. ČEPAN: *K periodizácii tzv. lyrizovanej prózy...*, s. 22.

¹¹ Por. M. CHORVÁTH: *Elementy prozaického štýlu*. „Elán” 1938, roč. 9, č. 3; IDEM: *Margita Figuli: Pokušenie*. „Elán” 1937, roč. 7, č. 7, s. 9; IDEM: *Margita Figuli: Tri gaštanové konie*. „Elán” 1940, roč. 10, č. 10, s. 10; IDEM: *Dobrosláv Chrobák: Kamarát Jašek*. „Elán” 1937, roč. 7, č. 7, s. 10; IDEM: *Ludo Ondrejov: Zbojnícka mladost'...*, s. 5.

Alexander Matusška¹², Andrej Mráz¹³, a także Daniel Okali, Michal Považan, Vojtech Michálik, Ivan Kusý¹⁴, Jozef Butvín¹⁵ i inni¹⁶.

Szczególną falę krytyki budziła swoista, ahistoryczna, ponadczasowa, zindywidualizowana koncepcja tożsamości człowieka, opierająca się na archaiczno-mitycznym świecie bohaterów i związanym z nim irracjonalizmie, eksplorująca mityczną świadomość i podświadomość, biologiczno-przyrodniczą wielowymiarowość osobowości (polipsychizm), impulsywne i instynktowne reakcje bohaterów (prymitywizm), utożsamiająca istnienie człowieka z naturą (neoromantyczny antropomorfizm). Naturyzm, poszukując tożsamości człowieka jako istoty biologicznej, kierującej się popędem, intuicją czy instynktem, przypominał o jego biologiczno-mitycznej podstawie, o jego naturalnym/przyrodniczym charakterze. Interesował go głównie „człowiek nieskażony cywilizacją, beneficjent i spadkobierca minionych epok”¹⁷, człowiek żyjący w archaiczno-mitycznym świecie biologiczno-przyrodniczej wielowymiarowości, działający impulsywnie i instynktownie, pod wpływem popędów. Twórców naturyzmu nie interesowała historia ani analiza cech tożsamości człowieka zakorzenionego w społeczeństwie czy ojczyźnie. Oddzielali oni wyraźnie biologiczny byt od bytu społecznego, odkrywali i nakreślili nowe drogi dla archetypów, z których przez dziesięciolecia korzystała słowacka proza. Odnowili pod względem artystycznym i estetycznym scalający słowacką prozę liryzowaną pierwiastek – motyw wsi, wprowadzając wyraźnie zarysowany konflikt między kolektywnym a indywidualnym, racjonalnym i irracjonalnym, intelektualnym i prymitywnym, ekstrawertycznym i introwertycznym, aktywnym i pasywnym, a także czynnikiem żeńskim i męskim¹⁸. Przedstawiciele naturyzmu, jak pisał Ján Števček, analizując dzieła Dobroslava Chrobáka i Františka Švantnera, „odsocjologizowali” wieś, „pozbawili

¹² Por. „Tvorba” 1941–1943.

¹³ A. MRÁZ: *Ludo Ondrejov: Zbojnícka mladosť...*, s. 183; IDEM: *Ludo Ondrejov: Jerguš Lapin. „Slovenské pohľady”* 1939, roč. 55, č. 2, s. 108; IDEM: *Dobroslav Chrobák: Kamarát Jašek...*, s. 189.

¹⁴ I. KUSÝ: *František Švantner: Nevesta hól. „Slovenské pohľady”* 1947, roč. 63, č. 5, s. 308.

¹⁵ J. BUTVÍN: *Krásna próza u nás od ukončenia druhej svetovej vojny. „Verbum”* 1947, roč. 2, č. 3, s. 188.

¹⁶ Szeroko na temat badań oraz dyskusji krytycznych zob. O. ČEPAN: *K periodizácii tzv. liryzovanej prózy...*, s. 20–26; A. MAŠKOVÁ: *Naturizmus v zrkadle slovenskej kritiky. W: EADEM: Slovenský naturizmus v časopriestore...*, s. 24–40.

¹⁷ „civilizáciou nedotknúty človek, nositeľ a zveľadovateľ odkazu dávnych dôb”. O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 160 (tłum. – M.B.).

¹⁸ Ibidem, s. 53.

historii”, skierowali się w stronę: „fiktívnej »večnej« slovenskej dediny, a akejsi umeleckej abstrakcii jej prostredia, morálky a zvykoslovia”¹⁹.

W rzeczywistości nowele Františka Švantnera i innych są:

obrazom archaizovaného sveta dediny, sú baladami na staré témy folklóru, sú povestami a rozprávkami. Ich svet, v ktorom neraz vládne pudovosť a zákon mocnejšieho, je celkom vzdialeným akýmkoľvek mysticizujúcim predstávam o „svätosti” slovenského ľudu. Je to svet „pohanských povier a krvnej pomsty”. To je jediná ideová vrstva²⁰.

Proza naturyzmu ma jednak swoją historyczną, niebezpośrednią motywację. Motywowana czasem zbliżającej się II wojny światowej, przypominała odbiorcom niewinną, prehistoryczną, prymitywno-barbarzyńską przeszłość, wszystko to, co przez wieki przykryła agresywna forma cywilizacji. Prozaików tego nurtu interesowały przede wszystkim archetypiczne sytuacje, które – jak podkreśla Oskar Čepan – „prešli rastom celých historických epoch a až do súčasnosti preniesli svedectvo o bájnóm »prvom zlatom veku« ľudstva”²¹.

Było to rozbieżne z dynamiką przemian społecznych oraz politycznych konfliktów na Słowacji w latach 30. i 40. XX wieku. Naturyzm pod wpływem niesprzyjających warunków i okoliczności lat przedwojennych i wojennych zwracał szczególną uwagę na te sytuacje, które wyczerpują i niwelują podstawowe kontakty międzyludzkie, zyskując tym samym głęboko humanistyczny charakter²². Skupiając się na aspekcie humanistycznym międzyludzkich kontaktów, przeciwstawiał się socjalno-politycznym deformacjom, faszyzującym i totalitarnym tendencjom. Sposób postrzegania w prozie naturyzmu nie polega na naiwnym i pasywnym oczarowaniu poetycką rzeczywistością. Podstawę stanowi tu deziluzja wynikająca z politycznej walki w okresie międzywojennym, przecucie zbliżającej się katastrofy wojennej, sceptycyzm wobec

¹⁹ „fikcyjnej, odwiecznej słowackiej wsi, swoistej artystycznej abstrakcji jej otoczenia, moralności i zwyczajów”. J. ŠTEVČEK: *Baladická próza Františka Švantnera*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1962, s. 18 (tłum. – M.B.).

²⁰ „obrazem zarchaizowanego wiejskiego świata, balladami eksponującymi stare tematy folkloru, przypowieściami i bajkami. Ich świat, w którym zazwyczaj rządzi instynkt i prawo silniejszego, jest tworem, któremu daleko do jakichkolwiek mistycyzujących idei o »świętości« słowackiego ludu. To świat »pogańskich przesądów i zemsty krwi«. To jedyna jego ideowa warstwa”. Ibidem (tłum. – M.B.).

²¹ „przemieściły się przez wszystkie epoki historyczne, a do współczesności wniosły świadectwo o baśniowo-mitycznym »pierwszym złotym wieku« ludzkości”. O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 159 (tłum. – M.B.).

²² Por. ibidem, s. 52.

społeczności, „która má falošné predstavy aj sama o sebe”²³. Oczywisty unik do świata przyrody, natury, archaiki miał swoje uzasadnienie. To właśnie socjalne i polityczne wydarzenia wpłynęły na wybór swoistej koncepcji estetycznej, nazwanej przez Jána Števčeka „liryzowaną prozą”, która przewartościowuje fakty życia na wartości absolutne, odwołując się równocześnie m.in. do tradycji romantycznej²⁴.

Neoromantyczny uniwersalizm wywindował prozę naturyzmu ponad szeroko dyskutowaną przez literaturoznawców, zakodowaną w literaturze międzywojennej tematykę wsi, ewokując rodzime znaczenia. Neoromantyczna wizja świata, „przyrodniczego dziania się”, indywidualny stosunek jednostki względem świata, swoisty kontakt człowieka i przyrody, zamierzony antyintelektualizm (prymitywizm), nawiązanie do mitów pierwotnych (kultu przyrody, ziemi), irracjonalny antropomorfizm, neoromantyczny polipsychizm odkrywający wielowymiarowość tożsamości – wszystkie te cechy, deformujące zależności czasowo-przestrzenne czy realistyczne motywacje, zbliżały naturystów do estetyki romantyzmu²⁵. To właśnie w ich prozie pojawiła się prymitywna, pierwotna tożsamość, jednostka niedotknięta przez cywilizację i nią nieskażona, naturalnie współistniejąca z antropomorfizowaną i personifikowaną przyrodą, która pobudza neoromantyczne nastroje.

Tożsamość człowieka w prozie naturyzmu rozpatrywana jest głównie w aspekcie społecznego buntu, oporu i sprzeciwu wobec otaczającej, zastanej rzeczywistości, przejawiającego się w ucieczce w prymitywne istnienie. Naturyści, inspirując się filozofią Fryderyka Nietzschego, koncepcje społeczne zastępowali koncepcjami biologicznymi, analizę – mitami, myśl – dyskursywną intuicją. Za Nietzschem głosili rebelię życia i doświadczenia, rebelię konkretnego przeciw racjonalizmowi, za konkretnym uważając zmysły, instynkty, uczucia i doświadczenie wewnętrzne.

Najwyższymi wartościami stały się tu irracjonalizm, rzeczy niedające się pomyśleć, niepowtarzalność, wyjątkowość indywidualna, tajemniczy „zew krwi”, więź krwi i wiary, religia jako przeżycie indywidualne, sztuka jako zjawisko pozarozumowe, wolna od rygorów estetyka, ślepa wola życia, w której istnienie wierzył Artur Schopenhauer, wola mocy, którą odkrywał i głosił Nietzsche. Zwiększone zainteresowanie bada-

²³ „która ma sama o sobie fałszywe mniemanie”. M. ŠUTOVEC: *Romány a mýty*. Bratislava, Tatran, 1982, s. 146 (tłum. – M.B.).

²⁴ Por. J. ŠTEVČEK: *Baladická próza Františka Švantnera...*

²⁵ Por. O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 74–76.

niem irracjonalnych elementów psychiki ludzkiej (woli, instynktu, intuicji, podświadomości) związane było z niewiarą w możliwość poznania świata. Uznano, że rzeczywistość jest w istocie irracjonalna, irracjonalna jest historia, porządek świata i człowiek. Poszukiwanie istoty rzeczy, zasady powszechnej, poszukiwanie zasady obiektywnej nie ma sensu. Należy zajmować się nie esencją, istotą rzeczy i mechanizmem jej poznawania, lecz egzystencją, okolicznościami oraz warunkami istnienia²⁶. Tak pojmował filozofię Kierkegaard, popularny w XX wieku myśliciel, który upatrywał prawdę nie w tym, co obiektywne, ale w subiektywności. Indywidualność jednostki ludzkiej uważał za proces, jej autentyczne istnienie uzależniał od stopnia nasilenia życia uczuciowego. Wolność jednostki polega tu na dokonywaniu nieustannego wyboru i na ustawicznym podejmowaniu decyzji. Tak pojęta egzystencja stanowi dążenie do kontaktu z Bogiem, lecz kontakt ten rodzi poczucie grzechu, tak więc istnieć znaczy być grzesznikiem, przeżywać troskę, intensywne uczucie obcości wobec Boga²⁷.

Witalistyczny antyhistoryzm współbrzmiał z tezami o „rzekomej” ahistorycznej sytuacji Słowacji w nowo powstałym czesko-słowackim państwie²⁸. Romantyczne nawiązania odwoływały się do źródeł odrodzenia narodowego. Neoromantyzm łączył w sobie elementy estetyki romantycznej z filozofią oraz teoriami estetycznymi doby modernistycznej. Modernistyczny liryzm i poetyckie widzenie rzeczywistości, irracjonalny witalizm, indywidualne widzenie jednostki dominowały nad determinizmem oraz historyzmem.

Umotywowana niezależność ideowa twórców tego nurtu pozwoliła na stworzenie nowej estetycznej i artystycznej koncepcji poetyckiej, nowej koncepcji człowieka. Generację tę połączyła w latach 30. idea pokonania totalności realizmu za wszelką cenę. Eksperymentowanie z tematyką wiejską, zbliżenie prozy do poezji osadza się w powszechnie panującym klimacie nihilizmu, w którym tradycyjne wartości straciły swoją autorytarną moc²⁹. Deziluzja wartości i idei zastąpiona została nową iluzją, motywowaną neoromantyzmem. Pojęcie neoromantyzmu nie jest równoznaczne z odnowieniem romantycznej koncepcji świata i literatury. Absorbowało ono jedynie konkretne wzorce filozoficznego myślenia oraz ówczesnych teorii estetycznych. Modernistyczny liryzm

²⁶ Por. J. ADAMSKI: *Źródła nowoczesności*. W: IDEM: *Historia literatury francuskiej*. Zarys. Gdańsk, Tower Press, 2000, s. 151.

²⁷ Por. ibidem.

²⁸ Por. O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 67.

²⁹ Ibidem, s. 63.

oraz poetyckie postrzeganie rzeczywistości rozwijały się pod wpływem nakładania się i mieszania dobowych poglądów ideowych, filozoficznych, estetycznych³⁰.

Neoromantyczny uniwersalizm wywindował prozę naturyzmu ponad szeroko dyskutowaną przez literaturoznawców zakodowaną w literaturze międzywojennej tematykę wsi, ewokując rodzime znaczenia powiązane ze środowiskiem gór, dolin, górskich samotni. Wizja „przyrodniczego dziania się”, swoistego kontaktu człowieka, przyrody i historii, poetyckiego postrzegania rzeczywistości, deformując zależności czasowo-przestrzenne czy realistyczne motywacje, zbliżała naturystów do estetyki i filozofii romantyzmu³¹. Słowacki naturyzm sięgał do tych aspektów filozofii romantycznej, które zwracały uwagę na niekontrolowane rozumowo przeżycia, na „ciemne strony duszy”, uznające świat zewnętrzny za odzwierciedlenie ludzkiej jaźni. Romantyzm wzbogacał wiedzę o ludzkiej psychice, tropiąc nieuświadomiane przeżycia i doznania, zgłębiając problem pozaintelektualnych więzi człowieka z rzeczywistością. Duży wpływ w tej dziedzinie miała filozofia tożsamości Schellinga³². Estetyczne i filozoficzne poglądy naturystów na przyrodę, naturę i człowieka z nią związanego zbliżały ich do romantycznej, poetyckiej wizji świata filozofa. Schellinga filozofia przyrody była

obszarem, w którym poszukuje się remedium na dolegliwości ówczesnego życia społecznego. Pragnienie zespolenia z „wiecznymi mocami natury” wyrażało dążenie wyobcowanego z rozpadających się tradycyjnych wspólnot indywidualium do zastępczego odnalezienia utraconej pierwotnej jedności. Poetycko ujmowana „boska natura” stanowić miała [...] bezpieczne schronienie dla człowieka znękanego niepokojem epoki pełnej wrzawy i zamętu duchowego³³.

Podobne tendencje uzewnętrzniły się w prozie naturystów. Bliskie idei Schellinga dążenie do odnalezienia siebie w jedności z naturalnym żywiołem, dążenie do obcowania z naturą bezpośrednio, intuicyjnie, widoczne jest w twórczości zarówno L. Ondrejova, M. Figuli, D. Chrobáka, F. Švantnera, jak i H. Zelinovej. Odrzucają oni, podobnie jak romantycy, mechanistyczne ujęcie fenomenu natury. Przyroda jest dla nich duchowym procesem, aktywnością produkującą rzeczy, przedmioty,

³⁰ Ibidem, s. 67–68.

³¹ Ibidem, s. 74–76.

³² Por. Z. KUDEROWICZ: *Filozofia nowożytnej Europy*. Warszawa, PWN, 1989, s. 572.

³³ R. PANASIUK: *Schelling*. Warszawa, Wiedza Powszechna, 1987, s. 43.

cząstkowe formy egzystencji całości, nie substancją, lecz aktywnością samą w sobie. „Ja” również nie jest substancją, ale aktywnością. Jego istnienie, jako ustanawiającego siebie i świat podmiotu, polega na działaniu. Działanie to jest pierwotnie nieświadome, ale od początku celowe i wtórnie prowadzi do samowiedzy. „Ja” przeniesione do rzeczywistości przyrodniczej stało się rodzajem obiektywnego, tkwiącego u podstaw natury – jako jej zasada – absolutnego podmiotu. Przyroda staje się tu, podobnie jak u Schellinga, wytworem, za którym ukrywa się czynnik ją stwarzający i dynamizujący. Jest więc w swej esencji bytem duchowym, inteligencją, pojmowaną jako rzeczywistość organiczna i celowa. Jako produkt nieświadomej działalności rozumu, dochodzącego do samopoznania we wszystkich swoich przejawach, ukazuje ona nie tylko przyczyny, ale też zmysły. Kosmos działa rozumnie i celowo, jest więc rzeczywistością, w której realizuje się wolność³⁴. Panwitalistyczne ujęcie uniwersum uczyniło je człowiekowi bliskim, swojskim. Jednakże w systemie tym, w którym absolut pochłania wszystko, nie jest możliwe zachowanie autonomii egzystencjalnej bytu ludzkiego. Przyroda pojęta jako uniwersalne życie rodzi wielość gatunków i rodzajów, a indywidualia są dla tego aktu jedynie środkiem. Nieustannie twórcza i zarazem autodestrukcyjna natura jest w istocie wroga człowiekowi jako indywiduum. Odmatematyzowany, antropomorficzny świat jest tylko pozornie światem ludzkim. Człowiek staje się tu organizmem włączonym w rytm wiecznie stającego się porządku kosmicznego. Jednakże z drugiej strony patrząc, współprzeżywanie przez człowieka swojego w nim istnienia nadaje mu sens i poczucie odnalezionej jedności z tak pomyślanym światem³⁵. Te zależności wydają się powielać naturyści w swojej wizji rzeczywistości przedstawionej i człowieka.

Koncepcja bytu Schellinga zakłada procesualną naturę bytu, którego istotnym atrybutem jest czas, a dokładnie czas kołowy. Byt nie jest trwaniem, ale stawaniem się, nieustanną przemianą, wykształceniem coraz to nowych form istnienia³⁶. Naturyzm, nawiązując do kluczowych pojęć identyfikujących filozofię romantyzmu, opierał swój światopogląd na kompleksowej relacji człowieka z przyrodą, odchodząc od realistycznych motywacji, deformując relacje czasowo-przestrzenne.

Twórczość naturystów, jak podkreślał Oskar Čepan, spoczywa w neo-romantycznym „oddechu natury”, przeformułowanym przez dobowy

³⁴ Por. *ibidem*, s. 47–48.

³⁵ *Ibidem*, s. 52.

³⁶ *Ibidem*, s. 56.

irracjonalny witalizm³⁷. Ideałem nowoczesnej prozy słowackiej było znalezienie komplementarności między wiedzą a sztuką. Odnajdywano ją w nowym liryzmie właśnie. Podobną mediacyjną i koordynującą rolę przejął, w dobie dominacji realizmu pozytywistycznego typu, irracjonalny witalizm oraz intuicyjny indeterminizm Henry'ego Bergsona³⁸. Filozofia Bergsona, kształtująca postawę całego pokolenia pisarzy³⁹, inspirowała również artystyczne wystąpienia naturystów. Jak podkreślał w 1935 roku Svätopluk Štur: „Dnešný, bežný svetový názor je bergsonovský alebo aspoň stojaci vedome či nevedome pod jeho silným vplyvom”⁴⁰.

Zgłębienie za Bergsonem podstaw fenomenu intuicji, irracjonalistycznej filozofii pomagało tworzyć „mosty” pomiędzy przyrodą a człowiekiem. Witalistyczny, opierający się na przyrodzie panteizm wyjaśniał rozwój społeczeństwa jako rozwój praw rządzących przyrodą. Naturyzm, podlegając inspiracji Bergsonowskim witalizmem, skupił się również w swojej istocie na pędzie życiowym (*elan vital*), intuicyjnym oglądzie świata, na życiu człowieka będącym strumieniem przeżyć i czynów. Najwyższą wartość, podobnie jak u Bergsona, stanowiła dla nich wolność będąca siłą motoryczną i przyczyną wszelkiej aktywności organizmów żywych⁴¹, sprawcą powszechnej ewolucji twórczej. Rzeczywistość stanowi w prozie naturystów manifestację „zasady kosmicznej”, podobnej do życia wewnętrznego, duchowego jednostki ludzkiej⁴². „Medytacja o świecie” umożliwia bezpośrednie postrzeganie rzeczywistości. Jednakże, jak podkreślał Bergson, intelekt nie jest w stanie całkowicie pojąć, czym jest życie, chociaż jest jedną z jego form, opanowuje świat w jego dynamice tylko powierzchownie, ślizga się po powierzchni, jest ograniczony naturalnym popędem życia, przenika tylko do pojedynczych form istnienia. Jeśli chodzi o człowieka, ten może wychwytywać w życiowym pędzie jedynie zapośredniczone zjawiska, wyłączając myślenie, refleksję. Zjawiska te powstają jako wynik symbolicznego pojmowania obiektów⁴³.

³⁷ Por. O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 77.

³⁸ Ibidem, s. 69.

³⁹ Filozofię Bergsona rozpropagował w Słowacji Š. Krčmerý, który napisał recenzję dotyczącą eseju Bergsona pt. *Le Rire*; jego dzieło *L'Évolution créatrice* (1907) wywołało na Słowacji szeroką dyskusję. Por. A. MAŠKOVÁ: *Vplyv filozofov života na slovenskú literatúru*. W: EADEM: *Slovenský naturizmus v časopriestore...*, s. 49.

⁴⁰ „Dzisiejszy, powszechny pogląd jest poglądem Bergsonowskim albo co najmniej świadomie lub nieświadomie pozostającym pod jego wpływem”. „Prúdy” 1935, roč. 19, s. 9–10.

⁴¹ Por. http://pl.wikipedia.org/wiki/Henri_Bergson (dostęp: 25.10.2014).

⁴² Por. J. ADAMSKI: *Źródła nowoczesności...*, s. 153.

⁴³ Por. A. MAŠKOVÁ: *O niektorých postulátoch filozofie života a jej zdrojoch*. W: EADEM: *Slovenský naturizmus v časopriestore...*, s. 47.

Naturyści nawiązują do Bergsonowskiego poczucia trwania, czasu wewnętrznego, całkowicie różnego od czasu matematycznego, przestrzennego, mierzonego zegarem. Różnica ta uzmysławia, że konkret stanowi życie wewnętrzne jednostki ludzkiej, a to, co usytuowane na zewnątrz, jest abstraktem. Na tym polega wolność jednostki, indywidualnego „ja”⁴⁴. Za Bergsonem naturyści przejmują również myśl, że świat psychiczny jednostki jest całkowicie odmienny od świata fizycznego, w pełni autonomiczny i oryginalny. Jego organem jest intuicja docierająca do „wnętrza przedmiotów niewyraźalnych”, podczas gdy intelekt zdolny jest jedynie do badania tego, co zewnętrzne, powierzchowne⁴⁵. Hasła: *elan vital, volo ergo sum, creatio perpetua*, intuicyjny panestetyzm, uniwersalizm subiektywny, stały się dla tej nowoczesnej prozy eksperymentalnej wyznacznikami. Proza naturyzmu wykorzystywała Bergsonowską intuicję związaną z romantyczną ideą „oddechu przyrody”. Idea „naturalnego uniwersalizmu” stała się spoiwem między witalizmem a neoromantyzmem, między: „plusquamperfectom romantických motívov a prézentom ich modernej podoby”⁴⁶.

Witalistyczny ewolucjonizm stanowił opozycję dla skostniałego pozytywistycznego i pragmatycznego realizmu, stając się protagonistą dla wystąpień artystycznych, wnosząc w krąg literackich eksperymentów neoromantycznego typu nowe elementy.

Najsilniejsze inspiracje filozofią Bergsona widoczne są u Dobroslava Chrobáka, który jako jeden z pierwszych wprowadził irracjonalny witalizm do swojej twórczości⁴⁷. Bergsonowskie idee wyjaśniające pochodzenie człowieka – ludzkiego bytu – jako połączenia dwóch podstaw: żywoźnego i duchowego, prawdy natury tworzącej podstawę ludzkiej społeczności oraz indywidualnej ludzkiej intuicji, silnie korespondują również z twórczością Margity Figuli i Františka Švantnera. W dziełach Františka Švantnera (*Nevesta hôl* i *Život bez konca*) doszukać się można silnych wpływów Schopenhauera. Švantner zgłębiał w nich problem sensu życia, śmierci, duszy i ciała, wiary, posłannictwa sztuki, stosunku człowieka do wiedzy, wieczności i niezmienności świata – świata jako woli i przedstawienia. Budzące wiele sporów i różnych interpretacji idee Nietzschego, m.in. idea nadczłowieka, wiecznego tułacza, człowieka

⁴⁴ Por. H. BERGSON: *O bezpośrednich danych świadomości*. Tłum. K. BOBROWSKA. Oprac. B. BARAN. Warszawa, Aletheia, 2016.

⁴⁵ Por. J. ADAMSKI: *Źródła nowoczesności...*, s. 153.

⁴⁶ „plusquamperfectum motywów romantycznych a ich terażniejszym, współczesnym kształtem”. O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 71.

⁴⁷ Por. D. CHROBÁK: *Cesta za umením*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1957.

pokonującego zamknięty krąg, otwierającego się na nowe poznanie, dążącego do doskonalenia siebie, dążącego do absolutu, odnajdziemy z kolei w dziele Ludo Ondrejova pt. *Martin Nočiar Jakubovie*, będącym bezpośrednią reminiscencją książki Nietzschego pt. *Tako rzecze Zaratustra*⁴⁸, jak również w utworach Margity Figuli (*Tri gaštanové kone*), Dobroslava Chrobáka (*Drak sa vracia*) czy Františka Švantnera (*Nevesta hôl, Život bez konca*).

Naturyzm uformowany pod wpływem filozofii życia, wywyższający antropomorfizm życia, chcący pojąć głębokie strony bycia, uniwersalne wartości, kosmiczne znaczenie życia (według Schopenhauera „wieczną ideę”), otwierał nową drogę do tożsamości „współczesnego” człowieka.

Idee człowieka przyrody w słowackim naturyzmie zaktualizowane zostały również poprzez nawiązanie do tradycji folkloru. Człowiek wyswobodzony ze społecznych konwencji, historycznej przeszłości, pasywnie i uległe sytuujący się względem nieograniczonego dziania przyrody, staje się jej nieodłączną częścią⁴⁹. Nawiązując do tradycji rodzimego folkloru, ustnych podań ludowych, proza naturyzmu pozostawała wśród swoich literackich korzeni, odwołując się równocześnie do regionalnej literatury europejskiego naturyzmu, regionalizmu. To połączenie możliwe było dzięki propagowanej przez naturyzm słowacki swoistej wizji człowieka, nierozzerwalnie zespolonego ze swoim środowiskiem, przyrodą, podlegającego żywiołowi prymitywizmu. Wpływów oraz źródeł inspiracji poszukuje się w tym przypadku w regionalizmie północnym (Knut Hamsun), w regionalizmie francuskim (Jean Giono) oraz w twórczości regionalistów piszących po francusku (Charles Ferdinand Ramuz)⁵⁰. W literaturze naturystów, podobnie jak u Giono, Ramuza czy Hamsuna, region oraz regionalizm stają się wyznacznikiem tożsamości bohaterów. Regionalizm, odwołujący się do regionalnej kultury, języka, przeciwstawiony zostaje ideom literatury narodowej. Ramuzowskie wyobcowanie człowieka ze świata, sceptycyzm i negacja obiektywnych zasad procesów historycznych oraz Gionowski dystans wobec świata

⁴⁸ Również wczesny wiersz Ondrejova pt. *Ku hrobom idem* ze zbioru *Bez návratu* (1932) bezpośrednio nawiązuje do rozdziału *Tako rzecze Zaratustra* zatytułowanego *Pieśń pogrzebowa*. Por. analizę i interpretację twórczości L. Ondrejova w kontekście filozofii Fryderyka Nietzschego zamieszczoną w A. MAŠKOVÁ: *Odras filozofických koncepcií v slovenskom naturizme. Lyricko-epická skladba Luda Ondrejova Martin Nočiar Jakubovie a poéma Friedricha Nietzscheho Tak vrael Zarathustra*. W: EADEM: *Slovenský naturizmus v časopriestore...*

⁴⁹ Por. O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 73.

⁵⁰ Zwracali na to uwagę m.in. J. Bob. Por. J. BOB: *Moderný tradicionalista Dobroslav Chrobák*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1964, s. 14–15.

cechują również słowacką prozę naturyzmu. Charles Ferdinand Ramuz przyczyn wyobcowania człowieka ze świata poszukiwał w „skazie” tzw. istoty metafizycznej, w utracie wiary człowieka w społeczne powiązania, w utracie wiary w siebie samego, w innego, we wszystkie rzeczy, które są śmiertelne, w tym w zasady, hierarchię czy cywilizację. Niemożliwe jest według niego połączenie ze światem. Negując obiektywne prawa rządzące historią, przeszedł Ramuz do negatywnego stwierdzenia, że to, co nas otacza, nie myśli i nie czuje. Człowiek spostrzegł nagle, że został ze świata wykluczony⁵¹. Ten aspekt wykluczenia ze świata odnajdziemy u wszystkich przedstawicieli prozy naturyzmu.

Równie inspirująca dla twórców tego prądu była twórczość Knuta Hamsuna. Szczególnie interesujący wydał się naturystom stosunek Hamsuna do przyrody, wpajający jednostce przekonanie, że sensu życia należy szukać w czynnikach „naturalnych” jak rasa lub ziemia. Hamsunowska panteistyczna namiętność wobec przyrody narzucała identyfikację człowieka z siłami przyrody, czyniąc go bezsilnym względem niej. Prawo naturalnego rytmu, rytmiczny cykl pór roku nie mogły być zakłócone przez człowieka, który w obliczu przyrody zajmował pozycję stanowiącą krańcowe przeciwieństwo ludzkiej świadomości – własnego „ja”. Jeszcze inne inspiracje czerpali naturyści z idei dotyczących postaci kobiety u Hamsuna, osiągającej właściwą osobowość i szczęście, gdy połączy poprzez funkcję żony i matki ideę domu z biologiczną egzystencją. Za Hamsunem redukowali oni rolę kobiety do funkcji czysto biologicznych⁵².

Inspiracje regionalizmem w zróżnicowany sposób wpłynęły na twórczość poszczególnych pisarzy naturyzmu. Ľudo Ondrejov inspirował się prozą wschodniego typu, Dobroslav Chrobák ekspresywnym naturyzmem zachodnioeuropejskiej, romańskiej proveniencji (Jean Giono, Charles Ferdinand Ramuz)⁵³, Margita Figuli liryzmem północy (Sigrid Undset, Selma Lagerlöf, Knut Hamsun), południa (Grazia Deledda), zachodu (Jean Giono) oraz dawnymi mitami Europy Środkowo-Wschodniej (Lew Tołstoj, Fiodor Dostojewski, Iwan Turgieniew, Iwan

⁵¹ Za: O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 65.

⁵² L. LOWENTHAL: *Literatura i społeczeństwo*. W: *W kręgu socjologii literatury. Antologia tekstów zagranicznych*. T. 1. Red. A. MENCWEL. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980, s. 152–155.

⁵³ D. Chrobáka posądzano o plagiaty powieści J. Giono: *Człowiek z gór* w utworze *Kamarát Jašek*, K. Hamsuna: *Pan*, *Ostatnia radość* w utworze *Poviestka*, L. Franka: *Król i Anna* w utworze *Návrat Ondreja Baláža*, także Ch.F. Ramuza oraz E. Hemingwaya. Por. J. FELIX: *Závislosť Chrobákových literárnych prác od cudzích vzorov...*

Bunin)⁵⁴. Wśród inspiracji twórczych Františka Švantnera wymienia się folklor środkowoeuropejski, twórców literatury neoromantycznej (Edgar Allan Poe) oraz regionalizmu północnego (Knut Hamsun) i zachodnioeuropejskiego (Jean Giono, Charles Ferdinand Ramuz)⁵⁵. Hana Zelinová inspirowała się z kolei irracjonalną sensualnością i neoromantycznym sentymentalizmem północy⁵⁶. Luźnych inspiracji poszukiwać by można również w polskim regionalizmie podhalańskiego typu (K. Przerwa-Tetmajer, W. Orkan)⁵⁷.

Słowacka proza liryzowana, w tym proza naturyzmu, dojrzewała w aurze wielkiej zmienności i napięcia, które w pierwszej połowie XX wieku charakteryzowały całą kulturę zachodnioeuropejską. Przewartościowała prozę doby międzywojennej, wystrzając napięcie między liryką a epiką, sięgając lub nawiązując do nurtów prozy światowej, konfrontując klasykę z awangardowym liryzmem. Symbolicznie otwierała się na idee internacjonalizacji literatury, odrzucając kulturowy separatyzm, który zdominował słowacką prozę II wojny światowej. Otwarcie się na zachód (literatura francuska), wschód (literatura rosyjska), a przede wszystkim na północ (literatury skandynawskie) i południe (literatura szwajcarska) oznaczało intensywne absorbowanie wpływów i inspiracji zewnętrznych, wyjście poza kontekst rodzimej tradycji, skonfrontowanie rodzimej wersji naturyzmu, neoromantyzmu czy regionalizmu z ich światowymi odpowiednikami. Dzięki koegzystencji czynników rodzimej i światowej tradycji przed literaturą tą otwierała się nowa przestrzeń, odkrywająca nowe literackie światy, nowe artystyczne i estetyczne możliwości w poszukiwaniu tożsamości.

⁵⁴ Margita Figuli w wywiadach zamieszczonych w czasopiśmie „Živena” oraz „Antidialógy” wymienia nazwiska autorów inspirujących ją twórczo, m.in. siostry Brontë, chorwackiego piarza Miroslava Krležę, Stefana Žeromskiego, tworzącego w języku francuskim rumuńskiego pisarza Panait Istratiego, Ernesta Hemingwaya, hiszpańskiego filozofa i pisarza Miguela de Unamuno, indyjskiego filozofa i pisarza Rabindranatha Thakura, pisarza austriackiego Stefana Zweiga i innych. Por. „Živena” 1940, č. 6–7; „Antidialógy” 1968, s. 96–97.

⁵⁵ Wśród inspiracji twórczych František Švantner wymienia m.in. Fiodora Dostojewskiego, szkockiego powieściopisarza i poetę Roberta Stewensona, Wiktora Hugo. Por. *Výbrané spisy Františka Švantnera*. W: F. ŠVANTNER: *Novely*. Bratislava, Tatran, 1976, s. 623–626 oraz O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 94.

⁵⁶ Por. O. ČEPAN: *Kontúry...*, s. 91–92.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 93.

Bibliografia

- ADAMSKI J.: *Źródła nowoczesności*. W: IDEM: *Historia literatury francuskiej. Zarys*. Gdańsk, Tower Press, 2000.
- BERGSON H.: *O bezpośrednich danych świadomości*. Tłum. K. BOBROWSKA. Oprac. B. BARAN. Warszawa, Aletheia, 2016.
- BOB J.: *Moderný tradicionalista Dobroslav Chrobák*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1964.
- BUTVIN J.: *Krásna próza u nás od ukončenia druhej svetovej vojny*. „Verbum” 1947, roč. 2, č. 3, s. 188.
- ČEPAN O.: *Kontúry naturizmu*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1977.
- ČEPAN O.: *K periodizácii tzv. lyrizovanej prózy (ornamentalisti, lyrizátori, naturalisti a sujetovi básnici)*. W: IDEM: *Literárne dejiny a literárna veda. Vyber z diela Oskára Čepana*. Zväzok III. Bratislava, Veda, Vydavateľstvo SAV, 2002.
- FELIX J.: *Harlekýn sklonený nad vodou*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1965.
- FELIX J.: *O nové cesty v próze alebo problém „anjelských zemi” v našej literatúre*. „Elán” 1946, roč. 16, č. 3–4.
- FELIX J.: *Sila a slabosť slova*. „Elán” 1942, roč. 12, č. 7, s. 1–2.
- FELIX J.: *Závislosť Chrobákových literárnych prác od cudzích vzorov*. „Slovenské pohľady” 1938, roč. 54, č. 2.
- CHORVATH M.: *Dobrosláv Chrobák: Kamarát Jašek*. „Elán” 1937, roč. 7, č. 7, s. 10.
- CHORVATH M.: *Elementy prozaického štýlu*. „Elán” 1938, roč. 9, č. 3.
- CHORVATH M.: *Margita Figuli: Pokušenie*. „Elán” 1937, roč. 7, č. 7, s. 9.
- CHORVATH M.: *Margita Figuli: Tri gaštanové konie*. „Elán” 1940, roč. 10, č. 10, s. 10.
- CHROBÁK D.: *Cesta za umením*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1957.
- KUDEROWICZ Z.: *Filozofia nowożytnej Europy*. Warszawa, PWN, 1989.
- KUSÝ I.: *František Švantner: Nevesta hôl*. „Slovenské pohľady” 1947, roč. 63, č. 5, s. 308.
- LOWENTHAL L.: *Literatura i społeczeństwo*. W: *W kręgu socjologii literatury. Antologia tekstów zagranicznych*. T. 1. Red. A. MENCWEL. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980.
- MAŠKOVÁ A.: *Slovenský naturizmus v časopriestore*. Prel. H. KUBIŠOVÁ. Bratislava, Spolok slovenských spisovateľov, 2009.
- MRÁZ A.: *Ludo Ondrejov: Jerguš Lapin*. „Slovenské pohľady” 1939, roč. 55, č. 2, s. 108.
- MRÁZ A.: *Ludo Ondrejov: Zbojnícká mladosť*. „Slovenské pohľady” 1937, roč. 53, č. 3, s. 183–184.
- NOVOMESKÝ L.: *Ročník 1910*. „Dav” 1931, roč. 4, č. 2.
- PANASIUK R.: *Schelling*. Warszawa, Wiedza Powszechna, 1987.
- ŠMATLÁK S.: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava, Národné literárne centrum, 1999.
- ŠTEVČEK J.: *Baladická próza Františka Švantnera*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1962.
- ŠUTOVEC M.: *Romány a mýty*. Bratislava, Tatran, 1982.

The human identity in the Slovak prose of naturismus

Summary

Marta Buczek, the author of the article *The human identity in the Slovak prose of the naturismus*, analyzes the problem of the identity in the type of Slovak lyrical prose known as the naturismus which was developing in the inter-war period. She focuses on the philosophical problem of human identity in the works of Ludo Ondrejov, Margita Figuli, František Švanter and Hana Zelinová. The author refers to philosophical concepts of neo-Romanticism, Nietzsche, Kierkegaard, Schelling and Bergson (which were very popular in the inter-war literature) in order to interpret the ahistorical, timeless and individual concept of human identity which is based on an archaic and mythic world, irrationalism, mythic consciousness and subconsciousness, biological and multidimensional personality, impulsive and instinctive reaction of characters identified with nature.

Keywords: Slovak lyrical prose, Slovak literature, naturismus, Ludo Ondrejov, Margita Figuli, František Švanter, Hana Zelinová